

В статті розглядається ступінь поширення домашнього освіти серед дворянства і інших прошарків населення; участь дворянства і представників інших станів в такій педагогічній діяльності; свідчення про наявність домашнього освіти у окремих осіб, а також про вчителів, які надавали освітні послуги. В статті розглядається професійна підготовка домашніх вчителів в середніх навчальних закладах (переважно жіночих); освітньо-організаційна діяльність домашніх вчителів при створенні початкових навчальних закладів.

Ключові слова: домашнє освіта, домашні вчителі, педагогіка, професія, Чернігівщина.

The state of home education in Chernigiv region in the end of XIX-th – the beginning XX-th centuries / G. G. Yakovleva // Bulletin of NTU «KhPI». Series: Actual Problems of the History of Ukraine. – Kharkiv: NTU «KhPI», 2014. – № 38 (1147). – P. 116-128. – Bibliogr.: 21. – ISSN 2079-0813.

The article covers the establishment and development process of the a degree of distribution of home education among the nobility and other layers of population; a participation of the nobility and representatives of other states in such kind of pedagogical practice. The information about the presence of home education fat home individuals have, and also about teachers that rendered provided educational services. Professional preparation of home teachers is in secondary educational establishments (mainly woman); Educationally-organizational activity of home teachers on creation of primary educational establishments. Home education is an integral part of the educational training of the nobility for admission to educational institutions. Impoverished nobles themselves acted as teachers.

Key words: home education, the teachers, pedagogic, profession, Chernihiv region.

УДК (477) «19/20»

ХАРЧЕНКО А. В., канд. іст. наук, доцент, НТУ «ХПІ»

«ТОРГОВІ ВІЙНИ» В ЄВРЕЙСЬКІЙ ГРОМАДІ ХАРКОВА НАПРИКІНЦІ XIX СТОЛІТТЯ

У статті автор досліджує історію відносин в середовищі єврейської громади Харкова наприкінці XIX – на початку XX ст. Формування громади відбувалося на тлі модернізації її традиційних інститутів. Центральна і місцева влада проводила дискримінаційну політику щодо єврейського населення. Вивчення взаємодії влади на різних рівнях дозволяє говорити про поєднання імперської та ліберальної моделі в підході до єврейської громади. Відносини в середовищі громади могли бути сповнені конфліктності, яка ставала підставою для взаємних звинувачень і пошуку підтримки влади.

Ключові слова: акультурація, єврейське населення, модернізація, селективна інтеграція, Харків.

Вступ. Довге ХІХ ст. – в Європі було періодом, домінуючою тенденцією якого називають модернізацію (під якою розуміємо перехід від традиційного суспільства до нової економіки, яка базується на промисловості, секулярними установками та високою диференціацією соціальної структури, хоча є чимало нюансів – колись просто перехід аграрного в індустріальне, ще – рост мобільності та розповсюдження освіти – це розуміння дихотомічне – з протиставленням, а не історичне – з поясненням процесу – Блек – *The dynamics of modernization* 1975, Лернер, Леві – *Modernization and the structure of society*), розглядаючи цей процес як час безпрецедентних трансформацій у соціальному, економічному, політичному, інтелектуальному житті. В класичній роботі – «Вихід з гетто» Я. Кац зауважував, що саме єврейська спільнота найбільше відчула ці перетворення. Близкість єврейства Східної Європи до західного єврейства в цьому плані обумовлювала невідворотність усвідомлення важливості таких змін.

Відносно досліджуваного періоду в житті єврейського населення Російської імперії, дослідники іноді використовують такі його характеристики, як цілісність та унікальність [15, с. 12]. Деякі автори (Полищук «Євреї Одесси и Новороссии», Н. Мейер – по Києву) відзначають так само потужний вплив модернізаційних процесів. Хоча доводиться згадати і тезу про псевдомодернізацію (Т. Піірайнен) або контрмодернізацію (А. Турен), як характеризували ці процеси у випадку Російської імперії автори класичного періоду відповідної теорії.

Все ж таки в умовах урбанізації (складова модернізації – де головне зростання самосвідомості містянина) можна простежити еволюцію форм соціальної організації – трансформування традиційних інститутів єврейської громади, зростання ролі секулярних інститутів, укріплення позицій інтелігенції (знову таки підтвердженням є праці по єврейським громадам міст Новоросії). Це відбувалось в тому числі і завдяки міграціям, переселенці не лише адаптувались до усталеного життя громади, але й привносили нові ідеї та установки. «Смуга осілості» ж у пореформений період, як вказує А. Міллер, ставала все більш прозорою для окремих категорій населення [9, с. 418].

Метою даної розвідки є дослідження єврейської громади Харкова в умовах модернізації на стику століть. Також ми простежили співвідношення між політикою, що декларувалась центром по відношенню до євреїв (досліджуваний період – час погромів та репресивних мір з боку уряду Александра III та Ніколая II) та її втіленням у життєвих реаліях губернського міста. Через локальний конфлікт всередині єврейської громади ми спробували з'ясувати ступінь модернізації соціальних інститутів, в тому числі – межу довіри до її лідерів та можливість останніх впливати на зміни, що відбувались.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що єврейська громада Харкова сформувалась фактично у ХІХ ст. (хоча маємо згадки про перебування євреїв у місті з моменту його заснування та джерельні свідчення про те саме з 1780-х рр.), наприкінці якого місто було великим культурним і торгівельно-промисловим центром потужного регіону. Незважаючи на те, що Харків (єдина з так званих

«українських губерній») знаходився поза «Смугою осілості», єврейська громада у пореформений період стала постійною складовою місцевого населення, маючи тенденцію до кількісного зростання. З 1859 р. право постійного мешкання у Харкові було надано купцям першої гільдії. Пізніше цей дозвіл було поширено на ремісників, лікарів, випускників вищих навчальних закладів, військових і ще деякі соціальні групи. У 1879 р. в Харкові було зареєстровано 5194 постійно мешкаючих єврея, а під час перепису 1897 р. ця цифра зросла до 9848 осіб, що становило близько 6 % від населення міста.

Для розуміння того, як саме формувалась єврейська громада Харкова інтерес представляє теорія селективної інтеграції, автором якої є американський історик Б. Натанс [13]. Б. Натанс відкидає тезу про імперію, що постійно намагається піддати асиміляції своїх євреїв. Використовуючи термін – «селективна інтеграція», який він протиставляє процесу єврейської емансипації, дослідник демонструє «вживання» різних соціальних прошарків єврейського населення в імперське суспільство за межами «Смуги осілості». Натанс вважає, що переселенню у місто кваліфікованих євреїв сприяла низка обставин, а Петербург таким чином надавав приклад іншим регіонам імперії. Ця теорія суперечить традиційному уявленню про умови існування єврейської громади в Російській імперії досліджуваного періоду.

Єврейська громада Харкова безумовно відчувала вплив оточення і дедалі більше, що відбивалось зокрема у зростанні кількості російськомовних євреїв. Така ситуація отримала назву «акультурації» (процес що не зводиться до втрати власної ідентичності). В сучасних дослідженнях цей термін деякою мірою виступає заміною «асиміляції» з її однозначно негативною конотацією. Теза щодо акультурації є ще одним з постулатів теорії Б. Натанса і знов таки, начебто слугує підтвердженням теорії селективної інтеграції – єврейське населення міста постійно зростає за рахунок представників окремих категорій (купців, ремісників тощо) і підпадає під акультураційні впливи суспільного оточення.

Однак питання – якою мірою визначенню кваліфікованих, «корисних» категорій відповідають ті соціальні групи євреїв, що були найчисельнішими серед тих, хто поповнював харківське населення. А також, чи дійсно вони відповідають уявленню щодо певної селективності таких груп, про яку повідомляє Б. Натанс. Дійсно, серед євреїв Харкова були лікарі та юристи, військові та студенти, заможні купці – власники гуртових складів, ломбардів, банків та заводів. Та в першу чергу, єврейське населення Харкова – це кравці та швачки, торговці-лахмітники, робітники поліграфії та металообробки, що працювали на дрібних підприємствах і в маленьких майстернях [14]. Таке масове проникнення єврейського населення до не надто престижних сфер економіки вочевидь вступає у протиріччя з тезою Натанса щодо «елегантної» селективності Петербургу, як імперського взірця.

Єврейська громада перманентно виступала підставою для хвилювання з боку місцевої політичної та господарчої еліти. Незважаючи на постійну присутність євреїв у Харкові та їх питому вагу в економічному житті міста, місцева влада з великою підозрою ставилась до присутності іудеїв. Користуючись постановами, які

забороняли постійне проживання в місті особам іудейського сповідання, місцеві чиновники дозволяли собі утиски за найрізноманітнішими приводами [4, арк. 30].

Так, порушуючи сімейне законодавство влада, намгалась утискати права осіб, які не мали дозволу на мешкання у Харкові. У 1866 р. П. Файнштедт скаржилась на те, що не може отримати права на торгівлю, хоча її чоловік працює в цій сфері на законних підставах. Іноді причиною проблем ставала і релігійна приналежність. Приклад – відмова у оформленні торгових документів селянину Тамбовської губернії А. Азаровському, підставою для чого була приналежність цього пана до «юдейської секти».

У 1883 р. харківський громадський діяч, колишній міський голова Є. Гордієнко із занепокоєнням відзначав: «торгівля та інші промисли переходять до рук прибулого населення, з наших ринків витискуються наші міщани, замість них євреї займаються дрібною торгівлею, близький день, коли вся торгівля у Харкові стане єврейською» [1, с. 116].

У випадку євреїв які обрали своїм заняттям торгівлю, крім пильної уваги з боку влади, неприємності підстерігали і через конкуренцію з православними колегами у комерційній сфері. Так у 1900 р. підприємець І. Коклюшкін скаржився на пристава Рожицького, який начебто дозволяв євреям торгувати на харківських ярмарках. Засоби цієї конкуренції не завжди залишались у економічній площині. Крім того, економічні конфлікти всередині громади також іноді вирішувались за допомогою позаекономічних методів.

Проведене дослідження приводить нас до наступних висновків. По-перше – за досліджуваний період, права єврейської громади Харкова здавалось би постійно знаходилися в підвішеному стані. У цьому випадку, слова Дж. Клієра про те, що: «у законодавця підхід до євреїв як до особливої групи населення, якій усе заборонено, що не дозволено» цілком виправдовують себе [11, с. 21]. Чинне законодавство та політика імперського центру дозволяла державним інститутам, за будь-якого приводу (будь то примха окремого чиновника або антисемітський донос жителя міста), використовувати свої повноваження проти єврейського населення. Не останню роль тут грали і економічні інтереси групи, що мала фактичну монополію на харківське самоврядування – місцевого купецтва.

По-друге – попередні висновки нерідко вступали в протиріччя з життєвими реаліями. З цього боку, постійно зростаюча чисельність єврейської громади Харкова, в тому числі за рахунок кваліфікованих соціальних груп єврейського населення мала місце, що цілком узгоджується з теорією Натанса. Не суперечить їй і прогресуюча акультурація (як ми зазначали вище, в першу чергу за рахунок зростаючого вживання російської мови) єврейського населення в ситуації «зустрічі культур».

Тим не менш, очевидно, що термін «селективна інтеграція» навряд чи може характеризувати структуру зростаючого єврейського населення міста. Скоріше динамічне зростання міста, що модернізувалось, обіцяло широкий вибір сфер зайнятості і залучало населення регіонів які перебували в економічній стагнації. Такий висновок підтверджується навіть поверховим аналізом тих галузей міської

економіки, які в першу чергу зростали за рахунок мігруючого населення, в тому числі єврейського. Представники більш високопоставлених кіл імперської бюрократії – губернського рангу намагалися вирішувати юридичні казуси, що виникали за цих обставин за допомогою компромісів. Вони не поспішали застосовувати силу у таких випадках, демонструючи рішучість хіба що на папері. Ймовірно, зважуючи всі плюси і мінуси реального втручання в таку справу, чиновники вважали за краще закрити очі на існуючі порушення чинного законодавства, перспективі витрати державних коштів і наданням такої справи публічного розголосу. До того ж очевидною залишалася економічна ефективність присутності єврейської громади в господарському житті міста.

Приклад – епізод у вигляді довготривалого судового процесу (радше – низки процесів – які відбулись протягом 1900-1902 рр.), приводом до якого/яких стала скарга міщанина Іллі Рабиновича щодо пережоджання йому у торгівлі м'ясом, з боку харківського казенного рабина та господарських правлінь молитовних будинків. Перипетії процесу відкривають завісу над єврейською громадою, якої, згідно офіційних заяв влади, у Харкові не існувало. У справу було втягнуто впливових представників єврейської спільноти міста міста.

Отже, у 1900 р. міщанин Ілля Соломонович Рабинович, який мешкав за адресою вул. Вознесенська № 1, у будинку який належав міщанину Глаголеву, звернувся до його високоповажності харківського губернатора (всього буде подано три таких прохання – 16 червня, 26 та 28 липня 1900 р.). Міщанин стверджував, що у місті коло осіб уклали змову про недопущення інших до м'ясної торгівлі. Начебто, за право участі у ній, необхідно було внести певну суму грошей за забій худоби (від 1,5 руб. до 30 коп.). Подібним чином за рік збиралось до 30 тис. руб. Головними змовниками були названі: харківський 1-ої гільдії купець Пейса Бурас, який мешкав у власному будинку на пл. Скобелевській, Беккер Герман – який мешкав у власному будинку в Торговому провулку, Давид Кабак, який мешкав на вул. Миколаївській. Рабинович стверджував, що «між євреями які торгують є навіть особи без права проживання у Харкові». Крім того, Рабинович вказував на порушення циркуляру Правительствующого Сенату, від 2 грудня 1899 р. яким роз'яснювалось, що «м'ясна майстерність не може бути визнана ремеслом, яке б давало право проживання поза Смугою осілості». Скарга була підкріплена ще декількома проханнями від інших осіб.

Справа про змову торговців-м'ясників була передана харківському поліцеймейстеру. До останнього Рабинович продовжував надсилати скарги. Так, звинуватив різників на бойні, які відмовились забити для нього теля «за єврейським способом», через те що він не мав спеціального дозволу від рабина. За його ж свідченнями, право на м'ясну торгівлю у Харкові було обмежено 17 різниками. Серед них назвав: Арона Когана, Хаїма Луховицького, Симона Гінзбурга.

В проханні від 28 червня 1900 р. Рабинович звинувачував казенного рабина Сахніна. Ці скарги підтримали ще двоє харківських міщан – Симон Рабинович та Кельман. Через неписьменність цих панів підпис за них довелось ставити самому Іллі

Рабиновичу. До справи була підшита і скарга охтирського міщанина Давида Бронштейна. Той звинуватив різників у відмові різати скот, призначений для продажу, через те, що «Бурас їм цього не наказував». Перевірити ці твердження було доручено представнику міської Думи – проф. Остапенку, який відповідав за міські бійні. Інспекція бійні довела, що м'ясники на ринку відмовлялись забивати худобу позивачів навіть за присутності посадової особи.

Наступним кроком стали дізнання обвинувачених осіб. В результаті Компанієць, Бурас і Сахнін повідомили, що «дозвіл рабина на різку птиці, забій худоби та продаж м'яса заснован на релігійних підставах і моральності осіб які займаються цим промислом».

Раптово, 4 листопада 1900 р. Рабинович звернувся до поліцмейстера з проханням, «всі справи які перебувають у провадженні з приводу моїх скарг припинити». Начебто він переконався, що всі чутки і розповіді про існування нелегального продажу кошерного м'яса є вигадками і з правдою нічого спільного не мають. Однак подальші свідчення Рабиновича старшому чиновнику з ообливих доручень Гулаку-Артемівському свідчили, що попередня відмова була витребувана у міщанина під тиском члена господарчого правління 2-ої харківської молельні, купця 1-ї гільдії Пейсаха Бураса.

20 березня 1901 р. Харківський губернатор доручив справу молодшому сверхштатному чиновнику з особливих доручень – титулярному раднику Єфимовичу. Останній незабаром представив на ім'я губернатора рапорт, з наступними основними положеннями: 1. в Харкові існує незаконний збір з євреїв торговців м'ясом; 2. збір встановлено за спільною згодою 2-х десятків торговців з представниками єврейського населення; 3. цей збір приховується, а його сума складає від 12 до 30 тис. руб.

За свідченнями причетних до справи осіб, «збір існує так довго, що ніхто не пам'ятає коли його не було». Збирає його міщанин з Вітебську Шлема Гурович. Приймає гроші Бурас, який за свідченнями Сахніна, неодноразово намагався позбутись цієї місії, внаслідок «сварок та пліток». Сахнін при цьому повідомив, що у Харкові останнім часом було відкрито чимало незаконних приватних єврейських молельень. Збір не було впорядковано і за свідченнями Бураса вся звітність записувалася на окремих папірцях. При цьому єврейській громаді Бурас щорічно звітував. Так, за останній рік з зібраних грошей було витрачено 11800 руб.: 1,8 на духовного рабина, 1,2 казенному рабину, останньому на канцелярські приналежності 100, пенсія вдові духовного рабина Арлазорова – 600, на училище талмуд-тора – 1,2. Залишок коштів – 3237 руб.

24 листопада губернатор писав до МВС. Дізнання встановило: в Харкові вже 40 років існує збір за забій худоби. Збір здійснює спеціальна людина на жалуванні у 40 руб. Всі кошти передаються члену єврейського господарчого правління, звітності і контролю за збором не існує. Кожен різник для справи повинен отримати дозвіл від духовного рабина. Крім того, від нього вимагаються додаткові послуги. Так, один різник був змушений взяти у прикажчики старезного і через хворобу непридатного до праці чоловіка, однак з репутацією правовірного єврея.

Будь які спроби відкрити нову торгівлю зустрічають чималі перешкоди. Аж до того, що рабини у обох офіційних молитовних будинках закликали не брати у

певних торговців м'яса, як «трефне». Сума збору невизначена, але скоріше за все становить 30 тис. руб., так як є заява «одного єврея», який обіцяв без роздумів викласти 20 тис. руб., якщо коробковий збір здавали б на відкуп (безумовно «вбивчй» свідок). При цьому – оголошені витрати у 12 тис. руб. змушують припускати, що є і додаткові приховані витрати, можливо – на утримання благодійного товариства, лікарні для бідних, та інших установ, прохання про відкриття яких було раніше відхилено. Наприкінці свого рапорту губернатор неочікувано пропонує свій варіант вирішення проблеми, так би мовити для «виведення коштів з тіні», узаконити цей збір.

17 січня 1902 р. надійшла відповідь від Товариша міністра МВС сенатора Дурново: єврейської громади як юридичної особи у Харкові не існує, будь-які перешкоджання торгівлі м'ясом усунути, рабину та іншим причетним особам запропонувати не втручатись у торгівлю.

Загальний **висновок** – на рубежі XIX – XX ст. простежуємо існування «прихованої» громади у Харкові (відштовхуючись від її офіційного заперечення) наявність важливих її інститутів, «знайдення» яких не надто дивує представників влади, можливо окрім очільників МВС, які змушені нагадувати своїм провінційним колегам про «очевидні речі»), економічне життя цієї громади розвивалось у сплетінні власних традицій та підприємницької культури оточуючої православної більшості. Поведінка місцевої влади є доволі цікавою – вона вочевидь не намагається перетворити боротьбу з єврейськими нелегалами на кампанію і рішення єю пропонувані є скоріше пошуком компромісу ніж конфронтацією (хоча бувало різне).

Однак наскільки авторитетними і ефективними залишались ці «традиційні інститути»? Ми бачимо, що лідери громади (які предствляли духовну та економічну сфери) беззастережно зазнають нападів з боку представників соціально нижчих в очах суспільства прошарків. Впоратись з ситуацією вони колективно намагаються, але чи дієво це виходить? Вочевидь, під час цієї атаки не йдеться про етнічну солідарність та ідеалістичний мотив підтримки «своїх» (скарга не лише подається до органів влади, міщанин ще й «закладає» своїх одновірців, які начебто «нелегально» перебувають у місті). В цьому плані скоріше простежується соціальна (корпоративна, цехова?) солідарність (проти верхівки громади виступали міщани, в тому числі з повітових міст, які сперечаються – хто ж стане до торгівлі м'ясом) та доволі жорстка конкурентна боротьба (ті хто вже «в грі» – наприклад, різники з ринку, зовсім не збирались «здавати» своїх лідерів, не боючись позиціонувати себе навіть перед представниками влади). Вочевидь, «традиційні» авторитети втратили. На чию користь? Дослідження інших регіонів наполягають на посиленні ролі інтелігенції (скоріше для попередніх десятиліть) та політичної складової (сіоністи, автономісти та ін.). Безумовно обидва чинники присутні у харківському полі, однак більш ґрунтовне дослідження цієї сфери знаходиться поза межами нашої доповіді.

Питанням залишається існування окремої підприємницької культури єврейської громади, її етнічної солідарності (присутність якої нерідко ставилась на вид як

нібито злочинна), її взаємодії з місцевою владою і підприємцями інших етноконфесійних груп.

Список літератури: 1. Антонов А. Л., Маслійчук В. Л., Парамонов А. Ф. История Харьковского городского самоуправления 1654–1917 / А. Л. Антонов, В. Л. Маслійчук, А. Ф. Парамонов – Харьков, 2004. – 192 с. 2. Барталь И. От общины к нации: евреи Восточной Европы в 1772-1881 / И. Барталь, 2007. – 264 с. 3. *Евреи в современном мире: антология документов.* – М., 2003. – 799 с. 4. *Западные окраины Российской империи.* – М., 2006. – 606 с. 5. Иванова Н. А., Желтова В. П. Сословно-классовая структура России в конце XIX – начале XX вв. / Н. А. Иванова, В. П. Желтова – М., 2004. – 572 с. 6. Клиер Дж. Россия собирает своих евреев / Дж. Клиер – М., 2000. – 190 с. 7. Маслійчук В. Л. Провінція на перехресті культур / В. Л. Маслійчук – Харків, 2007. – 400 с. 8. Натанс Б. За чертой: Евреи встречаются с позднеимперской Россией / Б. Натанс – М., 2007. – 464 с. 9. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. СПб., 1904. – Т.47. 10. Полицук М. Евреи Одессы и Новороссии социально-политическая история евреев Одессы и других городов Новороссии, 1881-1904 / Полицук М. – Иерусалим – Москва, 2002. – 424 с. 11. Фельдман Д. З. Страницы истории евреев России XVIII–XIX вв. / Д. З. Фельдман – М., 2005. – 422 с. 12. *Харьковские губернские ведомости.* – 1861–1917 гг. 13. *Харьковский календарь на 1872–1917 гг.* 14. Ципперштейн С. Евреи Одессы. История культуры. 1794–1881 / С. Ципперштейн, 1995. – 207 с. 15. Частное предпринимательство в дореволюционной России: этноконфессиональная структура и региональное развитие, XIX – начало XX в. – М., 2010. – 552 с. 16. Чорний Д. М. По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.) / Д. М. Чорний – Харків, 2007. – 304 с. 17. Herlihy P. *Odessa: A History, 1794-1914* / P. Herlihy. – Cambridge, 1986. – 576 p. 18. Levitats I. *The Jewish Community in Russia, 1844-1917* / I. Levitats, 1981. – 656 p. 19. Loewe H.-D. *The Tsars and the Jews, 1772-1917* / H.-D. Loewe, 1993. 190 p.

Bibliography (transliterated): 1. Antonov A. L., Masliychuk V. L., Paramonov A. F. *Istoriya Harkovskogo gorodskogo samoupravleniya 1654–1917* / A. L. Antonov, V. L. Masliychuk, A. F. Paramonov – Kharkiv, 2004. – 192. 2. *Bartal I. Ot obschinyi k natsii: evrei Vostochnoy Evropyi v 1772-1881* / I. Bartal – Moscow, 2007. – 264. 3. *Evrei v sovremennom mire: antologiya dokumentov.* – Moscow, 2003. – 799. 4. *Zapadnyie okrainyi Rossiyskoy imperii.* – Moscow, 2006. – 606. 5. *Ivanova N. A., Zheltova V. P. Soslovno-klassovaya struktura Rossii v kontse XIX – nachale XX vv.* / N. A. Ivanova, V. P. Zheltova – Moscow, 2004. – 572. 6. *Klier Dzh. Rossiya sobiraet svoih evreev / Dzh. Klier* – Moscow, 2000. – 190. 7. *Masliychuk V. L. ProvIntsIya na perehrestI kultur / V. L. Masliychuk* – Kharkiv, 2007. – 400. 8. *Natans B. Za chertoy: Evrei vstrechayutsya s pozdneimperskoy Rossiey / B. Natans* – Moscow, 2007. – 464. 9. *Pervaya vseobschaya perepis naseleniya Rossiyskoy imperii. 1897 g. Sankt Peterburg, 1904.* – Vol. 47. 10. *Polischuk M. Evrei Odessyi i Novorossii sotsialno-politicheskaya istoriya evreev Odessyi i drugih gorodov Novorossii, 1881-1904 / Polischuk* – Ierusalim – Moscow, 2002. – 424. 11. *Feldman D. Z. Stranitsyi istorii evreev Rossii XVIII–XIX vv. / D. Z. Feldman* – Moscow, 2005. – 422. 12. *Harkovskie gubernskie vedomosti.* – 1861–1917 gg. 13. *Harkovskiy kalendar na 1872–1917 gg.* 14. *Tsippershteyn S. Evrei Odessyi. Istoriya kulturyi. 1794–1881 / S. Tsippershteyn, 1995.* – 207. 15. *Chastnoe predprinimatelstvo v dorevolyutsionnoy Rossii: etnokonfessionalnaya struktura i regionalnoe razvitie, XIX – nachalo XX v.* – Moscow, 2010. – 552. 16. *Chorniy D. M. Po lIviy blk DnIpra: problemi modernIzatsIYi mIst UkraYini (kInets XIX – pochatok XX st.) / D. M. Chorniy* – Kharkiv, 2007. – 304. 17. *Herlihy P. Odessa: A History, 1794-1914 / P. Herlihy.* – Cambridge, 1986. – 576. 18. *Levitats I. The Jewish Community in Russia, 1844-1917 / I. Levitats, 1981.* – 656. 19. *Loewe H.-D. The Tsars and the Jews, 1772-1917 / H.-D. Loewe, 1993.* 190.

Надійшла (received) 11.05.2015 р.

УДК (477) «18/19»

Торгові війни в єврейській громаді Харкова наприкінці XIX століття / А. В. Харченко // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2015. – № 38 (1147). – С. 129–137. Бібліогр.: 19 назв. – ISSN 2079-0813.

У статті автор досліджує історію відносин в середовищі єврейської громади Харкова наприкінці XIX – на початку XX ст. Формування громади відбувалося на тлі модернізації її традиційних інститутів. Центральна і місцева влада проводила дискримінаційну політику щодо єврейського населення. Вивчення взаємодії влади на різних рівнях дозволяє говорити про поєднання імперської та ліберальної моделі в підході до єврейської громади. Відносини в середовищі громади могли бути сповнені конфліктності, яка ставала підставою для взаємних звинувачень і пошуку підтримки влади.

Ключові слова: акультурація, єврейське населення, модернізація, селективна інтеграція, Харків.

УДК (477) «18/19»

«Торговой войны» в еврейской общине Харькова в конце XIX века / А. В. Харченко // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2015. – № 38 (1147). – С. 129–137. Бібліогр.: 19 назв. – ISSN 2079-0813.

В статье автор исследует историю отношений в среде еврейской общины Харькова конца XIX – начала XX вв. Формирование общины происходило на фоне модернизации ее традиционных институтов. Центральная и местная власти проводили дискриминационную политику в отношении еврейского населения. Изучение взаимодействия власти на разных уровнях позволяет говорить о совмещении имперской и либеральной моделей в подходе к еврейской общине. Отношения в еврейской среде могли быть наполнены конфликтностью, которая становилась причиной для взаимных обвинений и поиска поддержки властей.

Ключевые слова: аккультурация, еврейское население, модернизация, селективная интеграция, Харьков.

«Trade war» in the Jewish community of Kharkov at the end of the XIX-th century / A. V. Kharchenko // Bulletin of NTU «KhPI». Series: Actual Problems of the History of Ukraine. – Kharkiv: NTU «KhPI», 2015. – № 38 (1147). – P. 129–137. – Bibliogr.: 19. – ISSN 2079-0813.

The author examines the history of relations among the Jewish community of Kharkov late XIX - early XX centuries. The formation of the community took place against the modernization of its traditional institutions. Central and local authorities conducted a discriminatory policy against the Jewish population. The study of interaction between the authorities at various levels suggests a combination of imperial and liberal models in the approach to the Jewish community. The relationship among the Jews could be filled of conflict, which became a cause for recrimination and retrieval support of the authorities. The issue is the existence of a separate entrepreneurial culture of the Jewish community and its ethnic solidarity (whose presence often treated as the kind alleged criminal) and its interaction with local authorities and businessmen of other ethnic and confessional groups.

Key words: acculturation, the Jewish population, modernization, selective integration, Kharkiv.